

Ορισμένες ιστορικές ανακρίβειες για τις σχέσεις του παππού μου με το σοβιετικό καθεστώς

Προσφάτως διάβασα με μεγάλη μου ευχαρίστηση το βιβλίο του δημοσιογράφου Μπρούνο Βέσπα για τις ερωτικές σχέσεις των πολιτικών ηγετών της Ιταλίας¹. Σχημάτισα την εντύπωση ότι ο συγγραφέας συμπάθησε τον παππού μου και όλη την οικογένειά μας και αυτό δεν το θεωρώ καθόλου λίγο πράγμα. Δυστυχώς, όμως, είμαι υποχρεωμένος να επισημάνω ότι στο κείμενο υπάρχουν λάθη και ανακρίβειες σε ό,τι αφορά στα γεγονότα και τις ερμηνείες τους. Τα λάθη αυτά οφείλονται κατ' εμέ στο γεγονός ότι ο δημοσιογράφος βασίστηκε υπερβολικά στις πληροφορίες του Μάσιμο Καπράρα, πρώην γραμματέα του κομμουνιστή ηγέτη Παλμίρο Τολιάτι. Πληροφορίες και εκτιμήσεις επιφανειακές, που απέχουν από την ιστορική αλήθεια.

Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις του Γκράμσι με το Κόμμα και με τον Τολιάτι, τις προσπάθειες για την αποφυλάκισή του κ.λπ., τίποτα δεν μπορώ να προσθέσω σε όσα παρατίθενται στα βιβλία και τα δοκίμια των μεγαλύτερων μελετητών του Γκράμσι, κυρίως του Τζουζέπε Βάκα και του Σίλβιο Πονς, τους οποίους αναφέρει και ο ίδιος ο Βέσπα. Έχω όμως πολλά να παρατηρήσω σε ό,τι αφορά στη διαβίωση της οικογενείας μας στην Ρωσία, στη βάση της προσωπικής εμπειρίας μου, των αναμνήσεων του πατέρα μου και προπαντός ορισμένων ντοκουμέντων του αρχείου μας, που είναι ακόμη άγνωστα στην Ιταλία. Αυτά τα ντοκουμέντα, ορισμένα από τα οποία είναι πράγματι συγκλο-

1. Bruno Vespa, *L'amore e il potere*, εκδ. Mondadori, Μιλάνο 2007.

νιστικά, θα δημοσιευτούν στο βιβλίο για την ιστορία της οικογένειας Σουχτ που γράφω αυτή την περίοδο, σε συνεργασία με τον Σίλβιο Πονς και που θα κυκλοφορήσει με επιμέλεια του Τζουζέπε Βάκα.

Εκείνο που πρέπει να σημειώσω ευθύς εξ αρχής είναι, ότι δεν βρέθηκε καμία μαρτυρία που να επιβεβαιώνει ότι η «γροθιά του Στάλιν» έπληξε την οικογένεια του Γκράμσι στην Ρωσία, όπως γράφει ο Βέσπα. Από τα τέλη της δεκαετίας του '20, παράλληλα με τη γενικότερη ανάπτυξη της χώρας, οι Σουχτ άρχισαν να βελτιώνουν σημαντικά τις συνθήκες διαβίωσής τους. Ο Απόλλων Σουχτ εξασφάλισε ευρύχωρο διαμέρισμα κοντά στο κέντρο της πόλης και προσωπική σύνταξη. Βάραιναν στην πλάτη του κάποιες «αμαρτίες»: ήταν Γερμανός αριστοκρατικής καταγωγής, πρώην μετανάστης, φίλος του Λένιν και, τέλος, πεθερός του ετερόδοξου Ιταλού κομμουνιστή. Το 1933 αυτός ο τέλειος «εχθρός του λαού» βρήκε γαλήνιο θάνατο στο καλύτερο νοσοκομείο της Σοβιετικής Ένωσης, δίπλα στο Κρεμλίνο, περιτριγυρισμένος από συγγενείς και άρτιο προσωπικό. Όλα τα μέλη της οικογενείας, συμπεριλαμβανομένων και των μικρών παιδιών, τον Τζουλιάνο και τον Ντέλιο, πήγαιναν, ακόμη και παραπάνω από μια φορά το χρόνο, στα καλύτερα σανατόρια της Μαύρης Θάλασσας και του Καυκάσου. Στη δεκαετία του '30, όταν κανένα μέλος της οικογενείας δεν δούλευε πλέον, η Τζούλια έστελνε τακτικά κι ανεμπόδιστα στην Τατιάνα μεγάλα χρηματικά ποσά για τον Γκράμσι. Από πού προέρχονταν αυτά τα λεφτά; Μάλλον απίθανο να ήταν αποταμιεύσεις της οικογενείας, ούτε λεφτά του Ιταλικού Κ.Κ. Η μόνη πιθανή υπόθεση είναι, ότι οι σοβιετικές Αρχές ανέλαβαν να απαλύνουν τις κακουχίες του «καταραμένου τροτσκιστή» αιχμάλωτου του Μουσολίνι. Ελλείψει αποδεικτικών στοιχείων, δύσκολα μπορεί να διαλευκανθεί αν τους το είχε υποδείξει ο Τολιάτι ή κάποιος άλλος.

Αλλά είναι, τελικά, αλήθεια ότι ο Γκράμσι εθεωρείτο «ύποπτος» στη Σοβιετική Ένωση; Το 1926 ο Τολιάτι μετέφερε πράγματι στον Στάλιν την περίφημη επιστολή του Γκράμσι με τις διαφωνίες του; Και αν πράγματι το έπραξε, γιατί καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του στην Ρωσία δεν φρόντισε καθόλου να κρύψει την αγάπη και τη μεγάλη φροντίδα του προς την Τζούλια και τα παιδιά της, όπως εξάλλου έκαναν και όλοι οι Ιταλοί σύντροφοι που βρίσκονταν τότε στην Μόσχα; Η εντύπωσή μου είναι ότι η αλήθεια βρίσκεται κάπου στα μισά του δρόμου. Πιο συγκεκριμένα, η διαφωνία του Γκράμσι με το Κόμμα και ιδιαίτερα με τον Τολιάτι δεν ήταν τόσο μεγάλη όσο την παρουσιάζουν τώρα πολλοί ιστορικοί. Διαφωνία πράγματι υπήρξε, αλλά στη συνέχεια «ξεπεράστηκε» (εντελώς άλλη υπόθεση αποτελούν οι συγκρούσεις του Γκράμσι με τους συντρόφους στη φυλακή). Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '40 κι ακόμη πιο πρόσφατα, χάρη στις ικανότητες του Τολιάτι, για τους Ιταλούς κομμουνιστές η εικόνα του Γκράμσι

παρέμεινε αναλλοίωτη σε σχέση με εκείνη της δεκαετίας του '20, δηλαδή ενός λενινιστή τέλεια ευθυγραμμισμένου με το κομμουνιστικό κίνημα, τόσο της Ρωσίας όσο και της Ιταλίας. Γι' αυτό και αμφιβάλλω πολύ ότι ο θείος μου Ντέλιο πράγματι υπέβαλε στους Ιταλούς συντρόφους την ερώτηση που αναφέρει από μνήμης ο Καπράρα: «Γιατί ο πατέρας μου σας πρόδωσε;»

Αφετέρου, το κομμουνιστικό Πάνθεον είχε ανάγκη από αγίους. Η αγιοσύνη επιβάλλει άψογη συμπεριφορά μπροστά στο μαρτύριο. Η μορφή του Αντόνιο Γκράμσι προσφερόταν πλήρως. Ο Τολιάτι μάλλον υπερέβαλε στο έργο αγιοποίησης, αποδίδοντας στον παππού μου ακόμη και ταπεινή καταγωγή. Την ίδια αυτή εικόνα του Γκράμσι κατέγραψε και η σοβιετική ιστοριογραφία: κομμουνιστής ήρωας που θυσίασε τη ζωή του στον αγώνα ενάντια στο φασισμό. Μόνον ένας πολύ περιορισμένος κύκλος ανθρώπων γνώριζε τις απόψεις του. Ήταν ορισμένοι Σοβιετικοί διανοούμενοι σε θέση να διαβάσουν τον Γκράμσι στο ιταλικό πρωτότυπο: κυρίως ο πρώτος μεταφραστής του Γκράμσι, ο Γκρέτζκι, η Ιρίνα Γκριγκόριεβα και ο Ηλία Λεβίν. Γι' αυτό μου φαίνεται αβάσιμη η διατύπωση του Γκαμπριέλε Νισίμι, σύμφωνα με τον οποίο «η μητέρα των παιδιών και η θεία Ευγενία διαπαιδαγώγησαν τον Ντέλιο και τον Τζουλιάνο στη μελέτη των έργων του Στάλιν κι όχι εκείνων του πατέρα τους». Τα παιδιά δεν ήξεραν Ιταλικά. Πώς μπορούσαν να μελετήσουν τα έργα του πατέρα τους αφού τα πρώτα κείμενα του Γκράμσι κυκλοφόρησαν στη Σοβιετική Ένωση μόνο στη δεκαετία του '50;

Δεν είναι αλήθεια ούτε το γεγονός ότι οι σοβιετικές Αρχές παρεμπόδισαν την αλληλογραφία της Τατιάνας με τους συγγενείς της. Αυτή η υπόθεση μάλλον γεννήθηκε από το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν οι επιστολές της περιόδου 1936-'38 της Τατιάνας προς τους συγγενείς της. Χάρη στις πιο πρόσφατες ανακαλύψεις στο αρχείο μας, κατάφερα να καλύψω αυτό το κενό και σήμερα διασώζεται όλη η αλληλογραφία αυτής της εξαιρετικής γυναίκας. Διαβάζοντας τα γράμματα αυτά δεν βρήκα τίποτα που να επιβεβαιώνει ότι η Τατιάνα είχε δέχθει αναλάβει μυστική αποστολή να «επιβλέπει» τον φυλακισμένο κουνιάδο της. Εντελώς διαφορετικές ήταν οι έγνοιες της Τατιάνας: να προσέχει την υγεία του Αντόνιο, να εξασφαλίσει την αποφυλάκισή του, να ενώσει την οικογένεια και, μετά το θάνατο του Γκράμσι, να σώσει τα γραπτά του. Για όλα αυτά τα θέματα η Τατιάνα έγραφε ελεύθερα σαν να μην υπήρχε η διπλή λογοκρισία, η φασιστική και η σοβιετική. Υπήρχε όμως; Ή μήπως δεν ήταν τόσο αυστηρή όσο νομίζουμε εμείς σήμερα; Το ίδιο ελεύθερο και ειλικρινές ύφος χαρακτηρίζει και τα γράμματα όλων των συγγενών της Τατιάνας, της Τζούλια, της Ευγενίας, του Απόλλωνος και της Τζούλια Γκριγκόριεβνα. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του Αντόνιο, όλη η οικογένεια συζητούσε καθημερινά για το ταξίδι της Τζούλιας στην Ιταλία. Όλες οι μαρτυρίες συγκλίνουν ότι οι σοβιετικές Αρχές δεν είχαν καμία πρόθεση

να εμποδίσουν αυτή την κίνηση. Η πιο σημαντική απόδειξη είναι η επιστολή της Ευγενίας, της πιο «άκαμπτης» αδελφής, της πιο «μπολσεβίκας» στην οικογένεια Σουχτ, που ποτέ δεν αποχωριζόταν την Τζούλια και που ήταν δύσπιστη απέναντι στον Γκράμσι. Ούτε κι εκείνη τάχτηκε εναντίον του ταξιδιού. Απεναντίας, έγραψε ότι «ήταν χρήσιμο και για τους δυο». Έφθασε μάλιστα στο σημείο να γράψει ότι «κάποιος υπέδειξε ότι συνέφερε στην Τζούλια να μεταφερθεί στην Ιταλία». Η Τατιάνα από την πλευρά της έγραψε ότι η σοβιετική πρεσβεία «ήταν έτοιμη να βοηθήσει την Τζούλια να εγκατασταθεί στην Ρώμη». Το πραγματικό εμπόδιο ήταν η αρρώστια της Τζούλιας. Υπέφερε από επιληψία, επιπλοκή που της προκάλεσε η ισπανική γρίπη του '27 (κι όχι από νευρικό κλονισμό, όπως γράφουν οι βιογράφοι του Γκράμσι). Νομίζω ότι ο Απόλλων σε αυτή την αρρώστια αναφερόταν και όχι στις μυστηριώδεις σοβιετικές πιέσεις επί της οικογενείας, όταν έγραψε οξύθυμα στην Τατιάνα ότι «η Τζούλια γράφει σπάνια διότι δεν έχει τη δυνατότητα να γράφει». Η Τατιάνα αγνοούσε την αρρώστια της μικρότερης αδελφής της μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '30 και δεν είναι ακόμη σαφές εάν στη συνέχεια ενημέρωσε τον Γκράμσι.

Παρ' όλη την αρρώστια της, η Τζούλια συνέχισε να εργάζεται στις σοβιετικές μυστικές υπηρεσίες μέχρι το 1930. Και σε σχέση με την εργασία της αυτή διατυπώθηκαν αβάσιμες υποθέσεις. Η πιο παράλογη είναι εκείνη του Ρώσου ιστορικού Λεόντιεφ, που αναφέρει ο Καπράρα. Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, η NKVD έστειλε την Τζούλια να «σαγηνεύσει» τον Γκράμσι και να τον ελέγχει στενά. Ο ερωτικός τους δεσμός όμως ξεκίνησε το 1922, όταν η Τζούλια ήταν μια απλή δασκάλα μουσικής σε επαρχιακό σχολείο στο Ιβάνοβο! Είναι αλήθεια ότι είχε ήδη ξεκινήσει τη σταδιοδρομία της στην τοπική οργάνωση του μπολσεβίκικου κόμματος, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι γνώρισε τον Γκράμσι κατόπιν εντολής των σοβιετικών Αρχών. Και δεν είναι καθόλου παράξενο και ύποπτο το γεγονός ότι, όταν οι δυο παντρεύτηκαν και η Τζούλια ήρθε σε επαφή με το ευρύτερο περιβάλλον των ξένων κομμουνιστών, στρατολογήθηκε από τις μυστικές υπηρεσίες που, κατά πάσα πιθανότητα, της εναπόθεσαν την αποστολή να ελέγχει το περιβάλλον της Κομμουνιστικής Διεθνούς (όπως, π.χ., να αντλεί πληροφορίες για ενδεχόμενη διείσδυση αντισοβιετικών πρακτόρων, να μεταφράζει ξένα κείμενα κ.ά.).

Μετά το θάνατο του Γκράμσι οι σοβιετικές Αρχές εξακολούθησαν να δείχνουν μεγάλο σεβασμό προς την γιαγιά μου. Από το 1968 έως το θάνατό της, το 1980, έζησε μαζί με την Ευγενία στο ιδιαίτερα προνομιούχο σανατόριο των παλαιών μπολσεβίκων στο Περεντελκίνο, όπου συχνά δεχόταν αντιπροσωπίες Ιταλών κομμουνιστών. Ούτε τα παιδιά της, ο Ντέλιο και ο Τζουλιάνο, είχαν προβλήματα με το σοβιετικό καθεστώς. Ο Ντέλιο έκανε λαμπρή επιστημονικο-στρατιωτική καριέρα, ο Τζουλιάνο ακολούθησε το

δρόμο της μουσικής. Και οι δυο τους, μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους, είχαν πρόσβαση στα προνομιούχα υγειονομικά κέντρα του ΚΚΣΕ. Κάθε καλοκαίρι το ΚΚΣΕ μας προσέφερε δωρεάν μια πανέμορφη ντάτσα στα περίχωρα της Μόσχας, όπου, πριν από το 1968 πήγαιναν η Τζούλια και η Ευγενία. Όταν, το 1983, η οικογένεια του Τζουλιάνο μετακόμισε, οι Αρχές της Μόσχας του χάρισαν ένα επιπλέον δωμάτιο για να στεγάσει εκεί «μουσείο με τα προσωπικά αντικείμενα και τα γραπτά του Αντόνιο Γκράμσι». Αργότερα, δωρίσαμε σχεδόν όλα τα εκθέματα στο Μουσείο του Οίκου Γκράμσι στην Γκιλάρτζα της Σαρδηνίας και στο Ινστιτούτο Γκράμσι. Δεν μπορεί λοιπόν να γίνεται λόγος για συνθήκες «φτώχειας» της οικογενείας, τουλάχιστον αναφορικά με τη σοβιετική περίοδο. Ορισμένα προβλήματα άρχισαν να εμφανίζονται το 1990, κατά τη διάρκεια της τελευταίας σοβαρής οικονομικής κρίσης της Σοβιετικής Ένωσης. Αλλά και τότε, χάρη σε ορισμένα προνόμια, οι συνθήκες διαβίωσης της οικογενείας μας ήταν πολύ καλύτερες από το μέσο όρο. Η πιο σκληρή χρονιά ήταν το 1992, όταν το νέο καθεστώς του Γιέλτσιν προκάλεσε καλπάζοντα πληθωρισμό και η οικογένειά μας, όπως και πολλές άλλες, είδε τις αποταμιεύσεις της να εξανεμίζονται. Κανένας μας όμως δεν πανικοβλήθηκε, απλώς δουλεύαμε περισσότερο. Ο Τζουλιάνο ακόμη και όταν κόντευε τα 80 δίδασκε ταυτοχρόνως σε δυο μουσικές σχολές και στο ωδείο της Μόσχας. Η εργατικότητά του και όχι το γεγονός ότι ήταν γιος του Γκράμσι του επέτρεψαν να διατηρήσει αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο τη στιγμή που πολλοί καθηγητές πανεπιστημίου αναγκάζονταν να τρέχουν στις λαϊκές αγορές και να πουλούν μπλου τζιν.

L'Unità, 20/11/2007

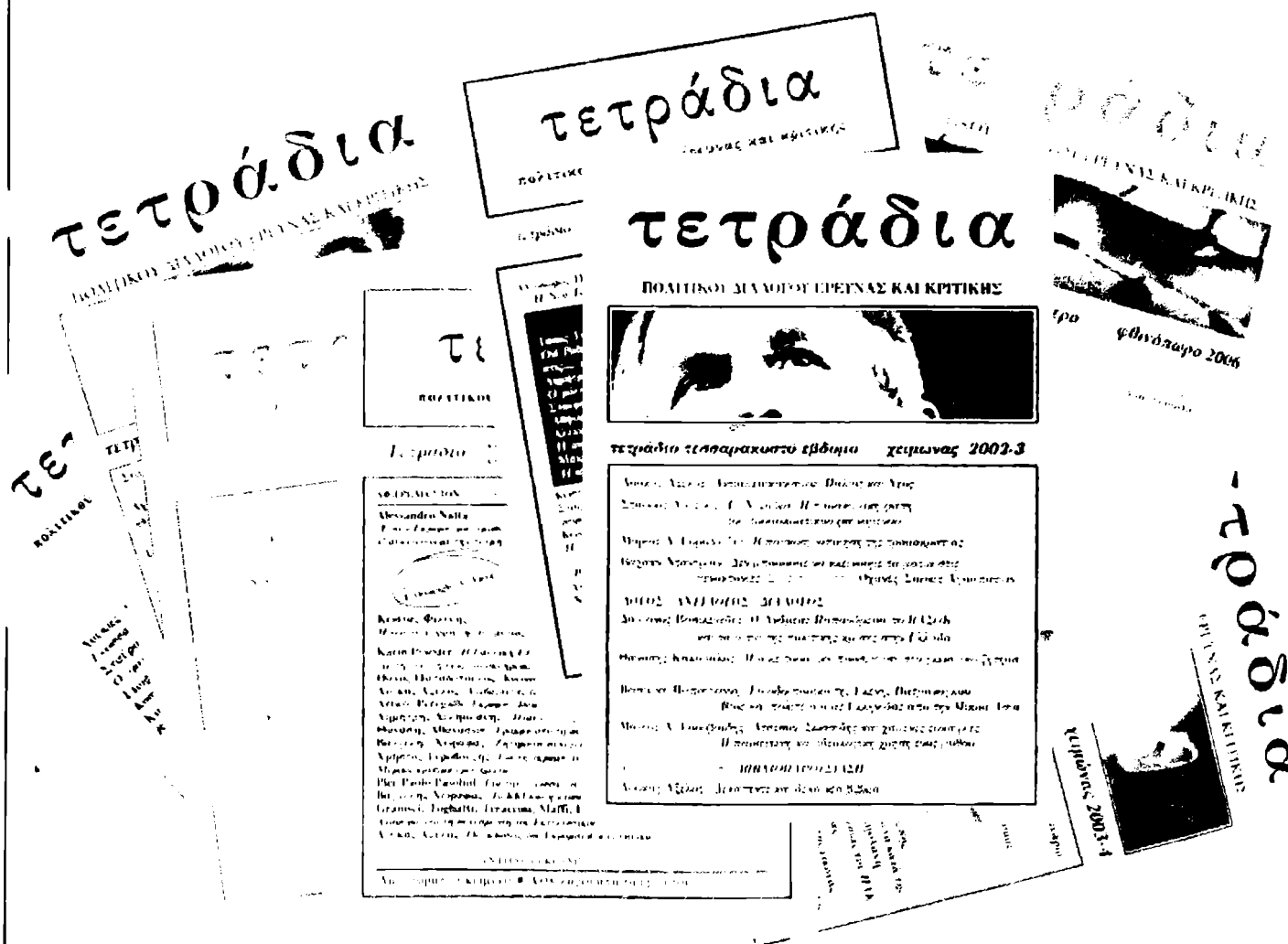
Μετάφραση: Δημήτρης Δεληολάνης

Αρμενικά

Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2007 τεύχος 53

Αποκτήστε τώρα όλα τα τεύχη των Τετραδίων

Με €50,00 μπορείτε τώρα να αποκτήσετε την πλήρη σειρά των Τετραδίων, αξίας €244,00. Τα τεύχη του περιοδικού μπορείτε να τα παραλάβετε από τα γραφεία των Εκδόσεων Στοχαστής είτε να τα παραγγείλετε με αντικαταβολή μέσω των ΕΛΤΑ (τα έξοδα βαρύνουν τον παραλήπτη). Η προσφορά είναι διαρκής και ισχύει για τα τεύχη που υπάρχουν σε απόθεμα πλην του τρέχοντος*.

* Τεύχη που δεν συμπεριλαμβάνονται στην προσφορά λόγω εξαντλήσεως είναι τα : 1,5,17-18, 29-30,43 και 44.

Τα τεύχη 1 και 5 μπορείτε να τα βρείτε σε πλήρη ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα του Στοχαστή, στο σύνδεσμο «Αρχεία».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 10680 • Τηλ. 210-3601956, Fax.210-3610445
www.stochastis.gr • email: tetradia@stochastis.gr